

MAGNA CARTA

Asis. Ersan İLAL

GİRİŞ :

15 Haziran 1215 günü İngiliz kralı John tarafından çıkartılan Magna Carta veya Hürriyetlerin Büyük Fermanı «Great Charter of Liberties», günümüze kadar geçen 750 yıllık süre içinde İngilizler için olan öneminden hiç kaybetmediği gibi, zamanla değişik anlamlar elde etmiş, canlılığını koruyabilmiş ve yalnız Anglo - sakson dünyası için değil, bütün hür dünya için önem taşıyan değerli bir belge niteliğini de kazanmıştır.

750. yıldönümü İngiltere'de ve bütün dünyada törenlerle kutlanan bu önemli belgenin, bu süre içinde, hukukî ve özellikle siyasal nitelikleri büyük tartışmalara yol açmış, bu konularda çeşitli çelişik fikirler ileri sürülmüştür. Ancak bütün bu değişik yorumlar belgenin önemini korumasına engel olamamıştır. Bütün tartışmalara rağmen, bugün genellikle Magna Carta insan hakları ve kişi hürriyetlerinin soyut birer kavram olmaktan kurtarılarak hukukî ve siyasal bir düzen içinde gerçekleştirilmesini, şekillendirilmesini sağlayan ilk temel taşı ve kendisinden sonra gelen birçok bildirilere örnek olan bir metin olarak kabul edilmektedir.

Şekil bakımından zamanın diğer fermanlarından ayırıcı hiçbir özelliği bulunmayan Magna Carta'ya taşıdığı fikirler bakımından gerçek değerini kazandıran iki büyük özelliği vardır. Bunlardan birincisi, diğer Ortaçağ fermanları gibi belirli toplum sınıflarının, kilisenin, baronların veya tüccarın değil, «krallığın bütün hür kişilerinin» hak ve hürriyetlerini tanımasıdır. Bu hak ve hürriyetler çok geniş tutulmuş ve İngiliz Ortaçağ hukukunun büyük bir bölümünü kapsamıştır. İkinci önemli özellik ise, fermanın kralın da bu hak ve

hürriyetler çerçevesinde bağlı bulunduğunu teyit etmesidir. Böylece Magna Carta Hukukun Üstünlüğü fikrinin yerleşmesini sağlayan ilk temel taşı olarak büyük bir değer kazanmakta, İngiltere'de ve bütün dünyada Hukuk Devleti fikrinin tarihî önderi olmaktadır (1).

Ancak burada dikkatle üstünde durulması gereken bir nokta, Fermanın yenilikler getirmek, şimdiye kadar tanınmayan hak ve hürriyetleri tanımak iddiasında olmadığı, tam tersine hür İngiliz halkının geleneksel hak ve hürriyetlerini teyit etmek amacını güttüğüdür.

Magna Carta'nın üstünlüğü yeni hak ve hürriyetler getirmesinde değil, bir milletin hak ve hürriyetlerini ve hukuka bağlı devlet fikrini tesbit ve teyit eden, bir gelişimin sürekliliğini sağlayan tarihî bir belge olmasındadır. Magna Carta'nın çok uzun süre canlılığını koruyabilmiş olmasının sebebinin bu gelişimde aramak gerekir. Bu gelişim yüzündendir ki kralın kendi siyasal iktidarını kısıtlayan bu belgeyi hemen ortadan kaldırmak istemesine ve 24 Ağustos 1215 tarihinde Papa III. Innocent'dan Fermanın hükümsüz olduğunu belirten bir yazı alabilmesine (2) rağmen Magna Carta günümüze kadar gelebilmiştir. Magna Carta'ya canlılığını sağlayan getirdiği yenilikler değil, sokaktaki İngilizin hak ve hürriyetlerinin bilincine varmış, hukukun üstünlüğü ilkesini kavramış bulunmasıdır (3).

I — TARİHİ GELİŞİM (4) :

Hukukun üstünlüğü ilkesinin temellerini İngiltere'nin Anglo -

(1) Bu konuda Bkz.: JENNINGS, Sir Ivor, *Magna Carta And Its Influence In The World Today*, London: 1965, pp. 13 - 15.; AKIN, F. İlhan, Doç. Dr., *Temel Hak ve Özgürlükler*, İst. 1964, pp. 30 - 31.; GİRİTLİ, İsmet, Prof. Dr., «750. Yıldönümünde: Magna Carta», *Milliyet*: 30 Mayıs 1965.; SAVCI, B., Doç. Dr., *İnsan Hakları*, Ank: 1539, pp. 4 - 5.; OKANDAN, R. G., Ord. Prof. Dr., *Umumî Amme Hukuku*, İst. 1966, pp. 184 - 186 ve «1215 Büyük Hürriyet Fermanı», *İHFM*, I. XXXI, Sayı 1 - 4, pp. 3 - 7.

(2) LYON, B., *A Constitutional And Legal History Of Medieval England*, NY: 1960, p. 242.

(3) JENNINGS, Sir Ivor, *The Queen's Government*, London: 1964, pp. 9 - 13, 24 - 25, 152.

(4) Bu konuda daha geniş bilgi için: LYON, B., op. cit., ayrıca STUBBS, W., *The Constitutional History Of England*, London 1296, ayrıca CROZAT, C, Prof. Dr., *Amme Hukuku Dersleri*, İst. 1944, C. II, I, pp. 219 - 223.

sakson devrine, Cermen asıllı kabilelerin Britanya'ya yerleştikleri çağlara kadar götürmek mümkündür. Bu topluluklar Roma hukukunun tamamen etkisi dışında kalmışlar ve kendi örf ve adetlerini birlikte getirmişlerdi. Bunların hâkimiyet anlayışı kralla halk arasında karşılıklı hak ve mükellefiyet temeline dayanıyordu. Kralın da halk gibi mükellefiyetleri bulunuyordu ve hiçbir zaman mutlak bir iktidar sahibi olarak görülmüyordu. Böylece kralın üstünde, uymak zorunda olduğu belirli bir örf ve adet hukuku ortaya çıkıyordu (5).

Norman istilâsı - 1066 - durumda bir değişiklik yapmıyor, kral William kendisinin Edward'ın varisi olduğunu iddia ederek İngiltere'nin bütün kanunlarına sadık kalacağına söz veriyordu. Böylece, İngiltere'ye yerleşen feodal düzen de hukukun üstünlüğü ve İngilizlerin geleneksel hürriyetleri fikirlerinin gelişmesini engellemiyor, senyörlere adamlarının haklarını korumak mükellefiyetini yükliyordu.

Norman istilâsından Henry II. Plantegenet'in tahta çıkmasına kadar geçen sürede, İngiltere'de feodal düzenin iyice yerleştiği ve güçlü bir feodal aristokrasinin belirmeğe başladığı görülür. Bu süreçte kralın yetkilerini kısıtlayan belgelere rastlamak mümkündür. Henry I. in tahta çıkışını meşru gösterebilmek için kabul ettiği ferman yalnız kiliseye ve baronlara teminat vermekle kalmıyor, kral Edward'ın 1070 tarihli kanununu bütün hükümleriyle yeniden yürürlüğe koyuyor ve böylece örf ve adet hukukunu, hukukun üstünlüğü ilkesini teyit ediyordu. II. Henry de tahta çıkışında 1154 yılında, I. Henry'nin bu fermanını teyit etmek zorunda kalıyordu. II. Henry tahta geçtiği zaman karşısında güçlü toplum sınıfları olarak kilise ve feodal aristokrasiyi bulmuştu. İngiliz tarihinin en büyük krallarından biri olarak kabul edilen II. Henry uzun süren krallık yıllarında kazandığı topraklarla büyük ve sağlam bir krallık kurmuş, krallık yetkilerini kısıtlayan engelleri kaldırarak, çıkardığı kanunlar ve kurduğu güçlü merkezî teşkilâtla kiliseyi ve feodal aristokrasiyi etkisiz duruma sokmuştu. II. Henry'nin ölümünden sonra I. Richard «Aslan Yürekli» ve «Yurtsuz» John İngiltere'de mutlak bir iktidar kurmağa çalışmışlar, güçlü bir merkezî idareyi hiçbir kısıtlama tanımayan bir istibdat rejimi kurmak için kullanmak istemişlerdir. Bu durum feodal baronların özlemini çektikleri feodal si-

(5) STUBBS, W., op. cit. j. 290, ayrıca JENNINGS, Sir Ivor *Magna Carta And Its Influence In The World Today*, London: 1965, p. 13.

yasal, askeri, sosyal ve ekonomik düzeni geri getirmek amacıyla birleşerek ayaklanmaları sonucunu doğurmuştur John, bir yandan kilise ve Papaya karşı tutumuyla kiliseyi kendisine düşman ederken, diğer yandan koyduğu yeni vergiler, feodal düzeni yıkan yeni vergi ve yargılama usulleri yanında, hukuka aykırı, zalim davranışlarıyla baronlar kadar şehirli halkın da nefretini kazanmıştır.

Kral John'un, Fransız kralı Philippe Auguste'e karşı savaşmak çağrısını reddeden baronlar, bu savaşı sürdürebilmek için yeni vergi istenmesi karşısında, I. Henri'nin fermanıyla tanınmış olan hak ve hürriyetleri kendilerine teyit etmesini kraldan 6 Ocak 1215 tarihinde istemişler, aksi halde ayaklanacaklarını bildirmişlerdir. Buna karşılık John, baronları oyalarken rahiplerin seçilmesinde kiliseyi serbest bırakmak kararını alarak kiliseyi kazanmak istemiş, fakat Magna Carta'nın değerli bir belge halini almasında büyük payı bulunduğu ileri sürülen (6) Baş Piskopos Stephen Langton'un çevresinde, baronlarla birlikte hareket eden kiliseyi kandıramamıştır. 15 Ocak 1215 tarihinde kiliseye serbest seçim hakkı tanıyan John, bütün ülkede kendisine sadakat yemini edilmesini istemiş bunun da bir tesiri olmamıştır. Kralın kendilerinden istemiş olduğu sürenin bitmesi üzerine birleşen baronlar Northamptonshire'a gelmişler ve kralın gönderdiği aracılara yaptıkları tekliflerin Kral tarafından kabul edilmemesi üzerine 5 Mayıs tarihinde Kralı tanımadıklarını bildirmişlerdir. John zaman kazanmak için Papa ve taraflardan dörder kişinin hakemliğini teklif etmiş — 10 Mayıs 1215 —, bu teklifi kabul edilmeyince beklemekten başka çare bulamamıştır.

Baronlar 24 Mayıs 1215 tarihinde Londra şehrine girmişler ve Londra halkı kendilerine büyük bir istekle katılmıştır. Bunun ardından, Kralın maiyetinin büyük çoğunluğunun da ayaklanan baronların yaptığı çağırılara uymalarıyla yalnız kalan kral John 15 Haziran 1215 günü Thames ırmağı üstünde Runnymede kasabasında Magna Carta'ya mühürünü basmak zorunda kalmıştır (7).

(6) Stephen Langton'un değeri hakkında: LYON, B., op. cit., pp. 309, 322. Ayrıca POWICKE, F. M., *Stephen Langton*, Ox: 1928.

(7) Jennings'e göre Kralın fermanı imzaladığı kanısı «Data per Manum Nostram» deyiminin yanlış yorumundan çıkmaktadır. Bu gün elde bulunan dört suretten hiçbiri imzalı değildir ve bunlardan biri üstündeki kararlama ile asıl fermana benzemektedir, JENNINGS, I., op. cit. p. 9.

II — Magna Carta'nın Metni :

Kral John'un 1215 tarihli fermanının tam metni şöyledir (8) :

Tanrının lütfuyla İngiltere kralı, İrlanda lordu, Normandiya ve Akitanya dukası ve Anjou kontu olan John, başpiskoposlarını, piskoposlarını, rahiplerini, duagûlarını, kontlarını, baronlarını, hâkimlerini, orıncılarını, şeriflerini, teşrifatçılarını, hizmetkârlarını ve bütün memurlarıyla sadık bendelerini selâmlar.

Tanrı şahidimizdir ki, kendimizin, atalarımızın ve haleflerimizin ruhlarının rahatı için, Tanrının yüceliğine, kilisenin yükseltilmesi ve krallığımızın daha iyi bir düzene kavuşmasına ve saygıdeğer pederler, Canterbury başpiskoposu, İngiltere'nin önderi ve kutsal Roma Katolik kilisesi kardinali Stephen, Dublin başpiskoposu Henry, Londra piskoposu William, Winchester piskoposu Peter, Bath ve Glastonbury piskoposu Jocelin, Lincoln piskoposu Hugh, Coventery piskoposu Walter, Rochester piskoposu Benedict, diyakon yardımcısı ve papanın evinden Master Pandulf, İngiltere Şövalyeler Birliği başkanı Birader Aymeric, Pembroke kontu William Marshall, Salisbury kontu William, Warren kontu William, Arundel kontu William, İskoçya genel valisi Alan de Galloway, Warin Fitzgerald, Peter Fitz Herbert, Pöitou saray teşrifatçısı Hubert de Burgh, Hugh de Neville, Matthew Fitz Herbert, Thomas Basset, Alan Basset, Philip Daubeny, Robert de Roppeley, John Marshall, John Fitz Hugh ve diğer sadık bendelerin tavsiyeleri üzerine :

I — * İlk olarak, Tanrıya adadık ve şimdi bu fermanla bizim ve bütün haleflerimizin adına teyit ettik ki İngiltere kilisesi hür olacak, haklarında kısıntı yapılmayacak, hürriyetlerinin bütünlüğüne dokunulmayacaktır.

Bunun böyle olmasını istediğimiz, baronlarımızla aramızda şimdiki anlaşmazlık başlamadan, kendi serbest irademizle, kilisenin seçim hürriyetini «kilise için çok gerekli ve önemli olduğu kabul edilen bir hakkı» bağışlamış ve bir fermanla teyit etmiş ve bunu Papa

(8) Fermanın latince metni: STUBBS, W., *Select Charters*, Ox: 1888, p. 296. Ayrıca ADAMMS and STEPHENS, *Select Documents*, NY: 1901, p. 42 ve JENNINGS, I, *Magna Carta*, Lon: 1965, p. 44. * işaretli maddeler halen yürürlüktedir ? işaretli maddeler ise yalnızca 1215 fermanında yer almışlar, 1216, 1217 ve 1225 fermanlarına geçmemişlerdir.

III. Innocent'a tasdik ettirmiş olmamız gerçeğinden anlaşılmaktadır. Bu hürriyeti biz koruyacağız ve bütün haleflerimizin de iyiniyetle korumalarını istiyoruz.

Krallığımızın bütün hür insanlarına da aşağıda belirtilen, hürriyetleri, kendileri ve varisleri adına sahip olmaları ve korumaları için kendimiz ve haleflerimiz adına bağışladık:

II — Eğer, askerî hizmet karşılığında dolaysız olarak Tacın topraklarına sahip bir kont, baron veya bir diğer kişi ölürse ve varisi ölümünde reşit olup tazminat borcu varsa, geleneksel tazminat tarifesine uygun ödemeyle mirasa sahip çıkabilecektir. Böylece, bir kontun varisi veya varisleri bütün miras için £ 100 ödeyecekler, bir şövalyenin varisi veya varisleri bütün şövalyenin ücreti için en çok 100 s. ve daha az borcu olan, tarifelerin alışlagelmiş kullanımına uygun olarak daha az ödeyecektir.

III — Ancak, böyle bir kimsenin varisi reşit değilse ve vesayet altındaysa, reşit olduğu zaman mirasa tazminat veya ceza ödemediği takdirde sahip olacaktır.

IV — Reşit olmayan bir varisin toprağının, vasisi ancak makûl bir geliri, adet olan ücreti ve feodal hizmet karşılıklarını alacaktır. Bunu yaparken insan veya mala zarar vermeyecektir. Eğer toprağın kayyumluğunu bir şerife veya gelir bakımından bize karşı sorumlu başka bir kimseye vermişsek ve bu kimse zarara sebebiyet vermişse, biz bu kimseden tazminat alacağız ve toprağı aynı seviyedeki iki değerli ve tedbirli kişiye vereceğiz. Bu kimseler gelirler bakımından bize veya kendilerini emrine verdiğimiz kimseye sorumlu olacaklardır, Böyle bir toprağı birine vermiş veya satmışsak ve bu kimse zarar - ziyana sebep olursa. kayyumluk hakkını kaybedecek, toprak bize karşı benzer şekilde sorumlu olacak iki değerli ve tedbirli kişiye verilecektir.

V — Böyle bir toprağın kayyumluğunu yaptığı sürece kayyum toprağın geliriyle toprağına ait evlere, parklara, dalyanlara, havuzlara, değirmenlere ve diğer teferruata bakacaktır. Varis reşit olduğu zaman bütün toprağı, sapan ve mevsimin gerektirdiği diğer araçlarla birlikte, toprağın azamî geliriyle, ona devredecektir.

VI — Varisler, toplumdaki durumu daha düşük olanlarla evlen-

dirilemezler. Varis evlendirilmeden önce, durum en yakın hısmına bildirilecektir.

VII — Bir dul kadın, kocası ölür ölmez evlilik payını ve mirasını hemen ve hiçbir engelle karşılaşmadan alabilecektir. Çeyizinin, evlilik payının veya kocasının ölümünde ortak malları olan herhangi bir mirasın karşılığında hiçbir para ödemeyecektir. Kocasının ölümünden sonra, kocasının evinde kırk gün kalabilecek ve bu süre içinde çeyizi kendisine tahsis edilecektir.

VIII — Kocasız kalmak istediği sürece, hiçbir dul kadın evlenmeğe zorlanmayacaktır. Ancak, eğer toprakları Taca aitse kralın, bir lorda aitse o lordun onayı olmadan evlenmeyeceğini temin etmesi gerekmektedir.

IX — * Ne biz ne de memurlarımız, borçlunun taşınabilir malları borcunu ödemeğe yeterli olduğu sürece topraklarına veya rantına elkoymayacağız. Borçlunun kendisi ödemedede bulunabilecek durumda oldukça kefilleri takip edimeyecektir. Eğer borçlunun ödeme kabiliyeti kalmazsa, kefilleri ödemeyle mükellef olacaklardır. Ancak, eğer kefiller isterlerse ve borçlu onlarla ödeştiğini isbat edemezse, ödedikleri borç miktarı borçlu tarafından kendilerine ödenceye kadar borçlunun toprak ve rantlarından yararlanabileceklerdir.

X — ? Bir Yahudiden ödünç para almış bulunan bir kimse borcunu ödeyemeden ölürse, toprağı kimin olursa olsun, varisi reşit oluncaya kadar borç için faiz ödemeyecektir. Böyle bir borç Tacın eline geçerse, kral senette yazılı ana paradan başka hiçbirşey almayacaktır.

XI — ? Eğer Yahudilere borçlu olan bir kimse ölürse, karısı borç için hiç ödeme yapmadan çeyizini alabilir. Eğer ölenin reşit olmayan çocukları varsa, bunların ihtiyacı da kalan toprağın büyüklüğüne uygun olarak karşılanabilir. Borç, kalan miktardan ve feodal lordlara olan hizmet borcu ayrıldıktan sonra ödenecektir. Diğer kimselere olan borçlar için de Yahudilere uygulanan usuller uygulanacaktır.

XII — ? Kendimiz için kurtuluş akçesi, büyük oğlumuzun şövalye olması ve «yalnızca bir kere» büyük kızımızın evlenmesi sebepleriyle toplananlar dışında krallığımızda genel onaylama olma-

dan hiçbir vergi veya yardım toplanamayacaktır. Bu sebeplerle de ancak makûl bir yardım toplanabilir. Londra şehrinden istenecek yardımlarda da benzer şekilde hareket edilecektir.

XIII — * Londra şehri bütün kaadim hürriyetlerinden ve geleneklerinden yararlanacaktır. Bütün diğer şehirlerin, kasabaların, köylerin ve limanların da bütün hürriyet ve geleneklerinden yararlanmalarını istiyoruz ve bunları bağışlıyoruz.

XIV — ? «Yukarıda belirtilen üç istisna dışında» bir yardım veya vergi kararlaştırırken gerekli genel onaylamayı alabilmek için başpiskopos, piskopos, rahip, kont ve büyük baronları adlarına gönderdiğimiz mektuplarla çağıracağız. Bizimle dolaysız olarak toprak ilişkisi olan herkese, şerifler ve diğer memurlarımız aracılığıyla, belirli bir günde «en az kırk gün mühlet vererek» belirli bir yerde toplanmak için bir çağırıda bulunacağız. Bütün çağırma mektuplarında, çağırmanın sebebi bulunacaktır. Böyle bir çağırma çıkartılınca, o gün için kararlaştırılan iş mevcudun iradesine uygun olarak yapılacak, çağırılan herkesin gelmiş olması aranmayacaktır.

XV — ? Gelecekte kimsenin, kendi hür adamlarından, kendi kurtuluş akçesi, büyük oğlunun şövalye olması ve büyük kızının «bir kere» evlendirme masrafları dışında bir sebeple yardım toplamasına müsaade etmeyeceğiz. Bu sebeplerle de ancak makûl bir yardım toplanabilir.

XVI — Hiçbir kimse bir şövalyelik «ücretinin» veya diğer toprak borcunun gerektirdiğinden daha fazla bir hizmete zorlanamayacaktır.

XVII — Kişiler arasındaki hususî hukuk davaları kral maiyetiyle birlikte dolaşmayacak, belirli bir yerde görüleceklerdir.

XVIII — Novel disseisin, mort d'ancestor ve darrein presentment davalarına yalnızca ait oldukları eyalet mahkemesinde bakılacaktır. Biz, veya yurt dışında olduğumuz zaman kral vekilimiz, her eyalete senede dört kere iki yargıç yollayacağız. Bu yargıçlar, eyaletin kendi seçeceği dört eyalet şövalyesiyle birlikte, mahkemenin toplanacağı gün ve yerde, eyalet mahkemesinde davalara bakacaklardır.

XIX — Eyalet mahkemesinin toplandığı günde bakılamayan da-

valar olursa, şövalyelerden ve mahkemeyi izleyen hür kimselerden adaletin dağıtılmasına yeterli kadarı, işin çokluğuna göre bekleyeceklerdir.

XX — * Hür bir insan küçük bir suç için ancak bu suça uygun bir para cezasına çarptırılabilir, ağır bir suçun cezası da suça uygun olacak, kişinin yaşamasına engel olacak kadar ağır olmayacaktır. Kraliyet mahkemesi kararlarında tüccarların ticarî mallarına, köylülerin gerekli araçlarına dokunulmayacak, bu para cezalarının hiçbiri o çevrenin tanınmış kimselerince onaylanmadıkça alınmayacaktır.

XXI — * Kontlar ve baronlar ancak kendi eşitleri tarafından ve işlemiş oldukları suçlara uygun bir şekilde para cezasına çarptırılabilirlerdir.

XXII — * Kiliseye mensup bir kimsenin cezalandırılması da yukarıda belirtilen kurallara göre ve cismanî mallarına uygun olarak yapılacak, kilise dolayısıyla sahip olduğu mallar gözönüne alınmayacaktır.

XXIII — * Geleneksel bir mükellefiyeti olmadıkça hiçbir şehir veya kişi ırmaklar üzerine köprü yapmağa zorlanamayacaktır.

XXIV — Kraliyet yargıçlarının bakması gereken davalara hiçbir şerif, adlî amir, memur veya diğer bir memurumuz bakamayacaktır.

XXV — ? Krallık özel meraları dışındaki bütün eyalet, kasaba ve köy topraklarının rantları geleneklere uygun olarak kalacak, bunlara zam yapılmayacaktır.

XXVI — Eğer Taçla bir fief ilişkisi olan bir kimse öldüğü zaman, bir şerif veya krallık memuru krala borçlu olduğunu gösteren bir belgeye sahipse ölenin taşınabilir mallarından, tanınmış kimselerce borcun karşılayacağı kabul edilen miktarda, almağa hakkı vardır. Bütün borç ödeninceye kadar hiçbir şeye dokunulamaz ve kalan eşya ölenin vasiyetini yerine getirmeleri için varislere verilir. Eğer Taca borçlu değilse, karısı ve çocuklarının makûl payları dışında kalan bütün taşınabilir mallar ölenin malı sayılır.

XXVII — ? Eğer hür bir kimse vasiyetname bırakmadan ölür-

se, taşınabilir malları kilisenin gözcülüğü altında yakın hısım ve arkadaşları arasında paylaşılır. Alacaklıların hakları korunur.

XXVIII — Satıcı kendi isteğiyle geri bırakmadıkça, hiçbir bölge amiri veya diğer krallık memuru bir kimseden peşin ödemede bulunmadan buğday veya diğer taşınabilir mal almayacaktır.

XXIX — Hiçbir bölge âmiri bir şövalyeyi, kendi bekçilik yapmak veya makûl sebeplerle kendi yerine bu işi yapabilecek birini bulmak istediği sürece, kale bekçiliği için para vermeğe zorlayamayacaktır. Askerlik hizmetine alınan veya gönderilen bir şövalye bu süre içinde kale bekçiliğinden muaf tutulacaktır.

XXX — Hiçbir şerif, krallık memuru veya diğer bir kimse, bir hür kişiden, rızası olmadan at veya araba alamayacaktır.

XXXI — Ne biz ne de krallık memurları, sahibinin rızası olmadan, şatomuz için veya diğer sebeplerle kereste almayacağız.

XXX — Vatana ihanet suçlularının topraklarını bir yıl ve bir günden fazla alakoymayacak, bu sürenin sonunda toprakları ilgili olan feodal barona geri vereceğiz.

XXXIII — * Deniz kıyısı dışında kalan bütün balık ağları, Thames, Medway ve bütün İngiltere'deki ağlar kaldırılacaklardır.

XXXIV — Eğer hür bir kimsenin, kendi lordunun mahkemesinde yargılanması hakkını engelliyorsa, writ precipe bir toprak ilişkisi dolayısıyla gelecekte kimseye verilmeyecektir.

XXXV — Bütün krallık topraklarında şarap, bira ve tahıl için tek ölçü «Londra Quarter» uygulanacaktır. Boyalı bezler, pazen ve abalar ve zırhlar için de standard en iki uç arasında iki İngiliz arşını olacaktır. Ağırlıklar da benzer şekilde standard duruma sokulacaktır.

XXXVI — Gelecekte hayat ve vücudu ilgilendiren ilam ve istidalar için para ödenmeyecek ve kabul edilmeyecek, bunlar reddedilmeyecek ve parasız verileceklerdir.

XXXVII — Eğer bir kimse mutasarrıf olarak, mukataa veya hizmet karşılığı Tacın topraklarına sahipse ve diğer bir kimsenin toprağına da şövalyelik hizmeti karşılığı sahipse, biz varisinin vesayetini üzerimize almayacağız, diğer kimseye ait toprağın kayyum-

luğunu da mutasarrıf şövalye hizmeti borçlu olmadığı sürece, mutasarrıf olarak, mukataa veya hizmet karşılığı olarak almayacağız. Biz bir kimsenin varisinin veya başka hizmet karşılığı olarak almayacağız. Biz bir kimsenin varisinin veya başka birinden olan toprağının kayyumluğuna, bıçak, ok veya buna benzer hizmet karşılığında tasarruf ettiği Taç toprakları sebebiyle sahip çıkmayacağız.

XXXVIII — Gelecekte hiçbir memur, inanılır şahitler göstermeden, yalnız kendi açıklamalarına dayanarak bir kimseyi mahkeme huzuruna çıkaramayacaktır.

XXXIX — * Eşitlerinin kanunî bir hükmü veya bir memleket kanunu olmadan hiçbir hür kişi tevkif veya hapis edilemeyecek, haklarından ve mallarından mahrum bırakılamayacak, kanun dışı edilemeyecek, sürülemeyecek, herhangi başka bir şekilde kötü muameleye maruz bırakılamayacaktır. Hiçbir hür kişiye zor kullanmayacağız ve başkalarının zor kullanmasını istemeyeceğiz.

XL — * Hak ve adaleti kimseye satmayacağız, reddetmeyeceğiz ve geciktirmeyeceğiz.

XLI — * Tüccar serbestçe ve güvenle İngiltere'ye girip çıkabilecekler, kalabilecekler, eski ve hukukî geleneğe uygun olarak, savaş zamanında bizimle savaşmakta olan milletin tüccarı dışındakiler, kanunsuz bir vergi vermeden, ticaret yapmak amacıyla karada ve denizde yolculuk yapabileceklerdir. Savaşın başlangıcında bizimle savaşan bir ülkenin tüccarı bizim topraklarımızda bulunurlarsa, düşmanımızın ülkesinde bizim tüccarımıza nasıl muamele ettiğini biz veya vekilimiz anlayıncaya kadar, şahıs ve mallarına bir zarar vermeden bekletileceklerdir. Eğer bizim tüccarımıza iyi muamele edilmişse onlara da iyi muamele edilecektir.

XLII — ? Gelecekte, bize sadakatını belirten herkesin krallığımız topraklarına karadan veya denizden serbestçe ve korkmadan girmesi kanunen tanınmıştır. Bu yalnızca savaş sırasında, kısa bir süre için memleketin yararına kısıtlanacaktır. Memleketin kanunlarına uygun olarak hapsedilmiş veya kanundışı edilmiş bulunanlar, bizimle savaş durumunda bulunan ülkelerin insanları ve tüccarı «ki bunlara yukarıda belirtilen şekilde muamele edilecektir» bu hükmün dışında bırakılmışlardır.

XLIII — Eğer bir kimse, varis bulunmadığından veya işlenmiş

bir suç dolayısıyla, bizim elimize geçmiş bulunan Wallingford, Nottingham, Boulogne, Lancaster veya diğer baronluk topraklarında bulunuyorsa, ölümünde varisleri bize barona verecekleri kadar tazminat ve hizmet borçlu olacaklardır. Bu toprağı biz geçmişte baronun idare ettiği gibi idare edeceğiz.

XLIV — * Ormanların dışında yaşayan kimseler, davayla ilgili veya bir orman suçundan dolayı tutuklanmış birinin kefiili değilse, genelgelerle çağırıldıkları zaman krallığın orman yargıçlarının karşısına çıkmak zorunda olmayacaklardır.

XLV — ? Yargıç, bölge âmiri, şerif ve diğer memurları memleketin kanunlarını bilen ve bunları iyi koruyabilecek kimseler arasından tayin edeceğiz.

XLVI — Kilise vakfında bulunmuş olan ve bunu İngiliz kralınının fermanları veya tasarruf sözleşmesiyle ispatlayan bütün baronların, vakfın başında bir rahip bulunmaması durumunda bunların kayyumu olmak haklarıdır.

XLVII — * Kendi krallığımız süresince orman ilân ettiğimiz bütün toprakları derhal serbest bırakacağız; zamanımızda kapatılmış olan nehir kıyıları hakkında da aynı şekilde hareket edilecektir.

XLVIII — ? Ormanlar, tavşan ağlları, ormancılar, ağılclar, şerifler ve adamları, ırmak kıyıları ve bekçileriyle ilgili bütün kötü adetler hakkında her eyaletin oniki yeminli şövalyesi tarafından soruşturma açılacak ve soruşturmadan başlayarak kırk gün içinde kötü adetler bütünüyle ve kesin olarak kaldırılacaklardır. Ancak, bize, eğer biz İngiltere'de bulunmuyorsak, vekilimize, durum derhal bildirilecektir.

XLIX — ? İngilizlerin bize barış veya sadakat teminatı olarak vermiş buldukları bütün rehine ve fermanları derhal geri vereceğiz.

L — ? Gerard de Athée'nin bütün akrabasını görevlerinden alacağız ve bunlar gelecekte İngiltere'de görev alamayacaklardır. Söz konusu kimseler Engelard de Cigogné, Peter Guy ve Andrew de Chanceaux, Guy de Cigogné, Geoffrey de Martigny ve biraderleri, Philip Marc ve biraderleriyle yeğeni Geoffrey ve bütün adamlarıdır.

LI — ? Barış yeniden sağlanınca derhal, krallığımıza atları ve silâhlarıyla gelerek zarar vermiş bulunan bütün yabancı şövalyeleri, okçuları, yardımcılarını ve askerleri dışarı çıkartacağız.

LII — ? Eşitlerinin kanunî bir hükmü olmadan, topraklarını, şatolarını, hürriyetlerini veya haklarını ellerinden aldığımız kimselere bunları derhal geri vereceğiz. Eğer bir anlaşmazlık çıkarsa, mesele aşağıda barışı sağlamak için koyulmuş bulunan maddede sözü edilen yirmibeş baronun hükmüyle karara bağlanacaktır. Ancak, bir kimse eşitlerinin kanunî bir hükmü olmadan babamız kral Henry veya kardeşimiz kral Richard tarafından bir şeyden mahrûm edilmiş ve bu bizim veya vesayetimiz altında bulunan birine kalmışsa, ve biz Haçlı seferlerine çıkmak için yemin etmeden önce dava açılmamış veya bir soruşturma açılması için emir vermemişsek, Haçlı seferine katılanlara verilmesi olağan süre kadar hakkımız olacaktır. Haçlı seferinden döndüğümüz veya gitmekten vazgeçtiğimiz zaman derhal adaletin eksiksiz yerine getirilmesini sağlayacağız.

LIII — ? İlk defa babamız Henry veya kardeşimiz Richard tarafından orman ilân edilmiş bulunan ormanların serbest bırakılıp bırakılmaması, üçüncü bir şahsın şövalyelik hizmeti karşılığı bizim olan diğer bir şahsın tasarrufundaki toprakların kayyumluğu ve diğer bir şahsın tasarrufundaki topraklarda kurulmuş kilise vakıflarında diğer lordun hak iddia etmesi konularında da böyle bir süre hakkımız olacaktır. Haçlı seferinden döndüğümüz veya gitmekten vazgeçtiğimiz zaman bu konulardaki şikâyetlerin incelenerek derhal adaletin yerine getirilmesini sağlayacağız.

LIV — Bir kadının şikâyeti üzerine «öldürülenin, kadının kocası olması dışında» hiç kimse adam öldürmekten sanık olarak tevkif veya hapis edilemeyecektir.

LV — ? Haksız ve memleket kanunlarına aykırı olarak bize verilmiş olan veya haksız olarak toplamış bulduğumuz bütün para cezaları tamamen geri verilecek veya mesele, eğer gelmek isterse, Canterbury Başpiskoposu Stephen'in yanında getirmeği uygun bulduğu kimselerle birlikte katılmasıyla toplanacak olan, aşağıda barışı sağlamak için koyulmuş bulunan maddede sözü edilen yirmibeş baronun çoğunluğunun kararıyla çözülecektir. Eğer Başpiskopos bulunamazsa oturuma onsuz devam edilecektir. Ancak yirmibeş barondan biri benzer bir davada tarafsız, oylamaya katılamayacak,

onun yerine yalnız o mesele için, geri kalanlar tarafından başka biri seçilerek yemin ettirilecektir.

LVI — Eşitlerinin kanunî bir hükmü olmadan, eğer bir Galliye toprağından, hürriyetinden veya İngiltere ya da İrlanda'da herhangi başka birşeyden mahrûm etmişsek, bunlar derhal ona iade edilecektir. Bu konudaki anlaşmazlıklar Hudutta eşitlerin verdiği hükümlerle çözülecektir. İngiltere'deki topraklar hakkında İngiliz, Gal'deki topraklar hakkında Gal ve huduttakiler hakkında hudut kanunları uygulanacaktır. Galliler de biz ve bizim tebamıza benzer şekilde hareket edeceklerdir.

LVII — ? Bir Gallinin, eşitlerinin kanunî bir hükmü olmadan, babamız kral Henry veya kardeşimiz kral Richard tarafından herhangi bir şeyden mahrûm bırakılmış ve bunun bizim veya teminatımız altındaki başkalarının elinde kalmış bulunduğu durumlarda, bir Haçlı seferine çıkmak için yemin etmeden önce dava açılmamış veya bir soruşturma açılması için emir vermemişsek, Haçlı seferine katılanlara verilmesi olağan süre kadar hakkımız olacaktır. Ancak Haçlı seferinden döndüğümüz veya gitmekten vazgeçtiğimiz zaman derhal, Gal ve diğer bölgelerin kanunlarına uygun olarak, adaleti tam olarak yerine getireceğiz.

LVIII — ? Llywelyn'in oğlunu, bütün Galli rehineleri ve bize barış teminatı olarak verilmiş bulunan bütün fermanları derhal geri vereceğiz.

LIX — ? Babası William'ın bize vermiş bulunduğu fermanlardan, kendisine başka türlü davranılması gerektiği anlaşılmazsa, İskoçya kralı Alexander'ın kardeşleri, rehineleri, hürriyetleri ve haklarının kendisine geri verilmesi konusunda, kendisine karşı diğer İngiliz baronlarına ettiğimiz gibi hareket edeceğiz. Bu konuda karar, bizim mahkemelerimizde, eşitleri tarafından verilecektir.

LX — Bağışlamış olduğumuz bu gelenek ve hürriyetlere krallığımız topraklarında, tebamızla olan ilişkilerimizde tarafımızdan uyulacaktır. Kiliseye mensup olsun olmasın, bütün tebamızın da kendi adamlarıyla olan ilişkilerinde bunlara uymalarını istiyoruz.

LXI — ? Bütün bu bağışları Tanrı için, krallığımızın düzeni ve baronlarımızla aramızdaki anlaşmazlığı gidermek için yaptığımızdan ve bunların tam olarak, bütün etkileriyle, her zaman uygu-

lanmasını istediğimizden, baronlara aşağıdaki teminatı bağışlıyoruz :

Baronlar, bu fermanla kendilerine bağışlanan ve teyit edilen barışı ve hürriyetleri korumak ve bütün güçleriyle uygulanmasını sağlamak için, aralarından yirmibeş kişi seçeceklerdir.

Eğer biz, vekilimiz, memurlarımız veya emrimizdeki bir kimse herhangi bir kimseye karşı suç işlersek veya sağlanan anlaşmaya veya bu teminatın herhangi bir maddesine aykırı hareket edersek ve bu hareket sözü edilen yirmibeş barondan dördüne bildirilirse, bunlar bize «veya ülke dışında bulunuyorsak vekilimize» durumu bildirerek derhal düzeltilmesini isteyeceklerdir. Eğer biz veya ülke dışında bulunuyorsak vekilimiz, bize veya ona durumun bildirildiği günden başlayarak kırk gün içinde durumu düzeltmezsek, dört baron durumu yirmibeş baronun geri kalanlarına bildirecekler, onlar da bütün ülke halkının yardımıyla mümkün olan bütün yollardan bizim mallarımıza ve bize saldırarak, bizim, kraliçenin ve çocuklarımızın şahsı dışında bütün şatolarımıza, topraklarımıza ve mallarımıza el koyarak kararlaştırdıkları şeyleri yapmak hakkını kazanacaklardır. Durumu düzeltince yeniden tebamız olarak yaşamağa devam etmek haklarıdır.

İstekli olan herkes bu amaçları gerçekleştirmek için yirmibeş baronun vereceği emirlere uyacağına ve bütün gücüyle onlarla birlikte bize saldıracağına and içebilir. Bu andı içmek isteyen herkese açıkça ve serbestçe izin veriyoruz ve bunu hiçbir zaman yasaklamayacağız. Aksine, bu andı içmek istemeyen tebamıza bunu zorla yapmaları için emir vereceğiz.

Yirmibeş barondan biri ölür, ülkemizi terkeder veya diğer bir sebeple görevini yapmasına engel çıkarsa, geri kalanlar onun yerine kendi istedikleri birini seçerek yemin ettireceklerdir.

Hüküm vermeleri gereken bir konuda yirmibeş baron arasında anlaşmazlık çıkarsa, hepsi mevcut olsa da veya çağırılanlardan bazıları gelmek istememiş veya gelememiş bulursa da, çoğunluğun verdiği karar yirmibeşinin oybirliğiyle vermiş olduğu bir karar kadar geçerli olacaktır.

Bu imtiyaz ve hürriyetlerin herhangi bir bölümünün kaldırılmasına veya azaltılmasına sebep olacak bir şeyi, kendimizin veya üçüncü şahısların çabalarıyla elde etmeğe çalışmayacağız. Eğer böyle birşey elde edilirse bu hükümsüz sayılacak, üçüncü şahıslar aracılığıyla veya kendimiz bunu hiçbir zaman kullanmayacağız.

LXII — ? Anlaşmazlığın başlangıcındanberi kilise mensubu olan veya olmayan, bütün tebamızla aramızda gelişen düşmanlık duygularını ve kavgaları geri almış ve affetmiş bulunuyoruz. Ayrıca, sözü geçen anlaşmazlık sebebiyle, saltanatımızın onaltıncı yılı paskalyasıyla barışın yeniden sağlanması arasında geçen sürede, kilise mensubu olan veya olmayan bütün tebamızın işlemiş olduğu suçları bütünüyle affetmiş bulunuyoruz.

Ayrıca, bu teminatı ve yukarıda belirtilen imtiyazları ispat etmek için, baronlara Canterbury Başpiskoposu Stephen, Dublin Başpiskoposu Henry, yukarıda adı geçen diğer rahipler ve Master Pandulf'un mühürlerini taşıyan mektuplar yazmış bulunuyoruz.

LXIII — ? Bunlara uygun olarak, İngiliz kilisesinin hür olmasını ve krallığımızdaki kişilerin, bütün bu hürriyetleri, hakları ve imtiyazları iyilik ve barış içinde tam ve kısıntısız olarak kendileri ve varisleri için, bizden ve haleflerimizden herşey ve her zaman için almalarını ve korumalarını istiyor ve emrediyoruz.

Biz ve baronlar bütün bunlara iyiniyetle ve ihanet edilmeden uygulanacağına yemin etmiş bulunuyoruz. Yukarıda adı geçen kişiler ve birçok başkaları şahittir.

Saltanatımızın onyedinci yılının Haziran ayının onbeşince günü, Windsor ile Staines arasında Runnymede adı verilen bir çayırdaki bizim elimizle verilmiştir.

III — Magna Carta'nın Muhtevası :

Yukarıda tam metnini sunduğumuz, bugün Magna Carta olarak bilinen ve 15 Haziran 1215 tarihinde kral John'un altına mühür bastığı ferman (9) çağımızın bildiri ve belgelerinin kazanmış olduğu

9. Burada dikkat edilmesi gerekli nokta, uzun bir süre Magna Carta olarak bilinen belgenin kral John'un 1215 fermanı değil, kral III. Henry'nin 1225 tarihli fermanı olduğudur.

Kral John çıkarmak zorunda kaldığı fermandan kurtulmak amacıyla 24 Ağustos 1215 tarihinde Papa III. Innocent'dan fermanın hükümsüz olduğuna dair bir karar alabilmiş, ancak bir yıl sonra John ölünce, çocuk kral III. Henry'yi tahta çıkaran baronlar aceleyle gözden geçirilen ve görüşülmesi geri bırakılan bazı önemli konuların yer almadığı bir ferman çıkartmışlardı. Bu konuların 1217 yılında yeniden gözden geçirilmesi sonucunda, 1215 ve 1216 fermanlarına dayanan iki ferman daha, Charter of

düzenden uzak, dağınık ve teferruatlı bir Ortaçağ fermanı görünüşündedir. Fermanın içindekileri ve anlamını kavrayabilmek için, bu 63 dağınık maddeyi, ilgili oldukları konulara göre ayırarak incelemek uygun olacaktır.

Fermanın çıkarılmasında başlıca unsur oldukları şüphesiz gözükken zamanın feodal aristokrasininin üç konuya önem verdikleri ve bunları ayrıntılarıyla düzenlemeğe çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bunlar, feodalite, adalet ve idare düzenindeki haksızlıkların giderilmesi konularıdır. Bunun dışında kalan konuların dağınık, az ve kısa olan birkaç madde içinde geçirildiği göze çarpmaktadır.

Böylece, kral John'un fermanını beş bölümde inceleyebiliriz:

a — Kiliseyi, şehirlileri ve değişik konuları ilgilendiren maddeler,

b — Feodal düzene karşı haksızlıklarla ilgili maddeler,

Liberties ve Charter of the Forest ortaya çıkmıştı. Daha sonra, salmak istediği yeni bir vergiye karşılık III. Henry bu iki fermanı ufak değişikliklerle yeniden çıkartmış ve 1237 tarihinde de teyit etmişti.

1297 yılında bir anlaşmazlığı yatıştırmak için, I. Edward fermanları teyit etmek zorunda kalmış ve Magna Carta'nın bir suretinin çıkartılması için bir emirname yazılmıştır. Bu emirname III. Henry'nin 1225 fermanı metnine uygun olarak yazılmış bulunduğundan, daha sonra statülere de bu 1225 metni geçmiştir. Bu metin yüzyıllar boyunca Magna Carta kabul edilmiş ve en az 55 defa teyit edilmiştir. 1215, 1216, 1217 ve 1225 fermanlarının ayrılıkları ilk defa 1759 yılında Sir W. Blackstone tarafından «The Great Charter and the Charter of the Forest» adlı eserinde belirtilmiştir.

Bugün kral John'un fermanına Magna Carta denilmesinin sebebi nedir? Sir Ivor Jennings'e göre bunun iki sebebi vardır. Birincisi 1225 fermanının hükümlerinin büyük bir çoğunluğunun, değişikliklerle de olsa, kral John'un fermanından alınmış olmasıdır. Magna Carta, daha önce belirttiğimiz gibi, ilk hürriyet fermanı değildir. Ayrıca ferman, yeni hak ve hürriyetler de getirmemekte, olanları teyit etmektedir. Ancak ferman ilk olarak, kralın iktidarının hangi durumlarda nasıl kısıtlanacağını bütün teferruatıyla belirtmektedir. 1215 fermanının en büyük değeri bu teferruatıdır ve bu da 1225 fermanına geçmiş bulunmaktadır. İkinci sebep, Blackstone'un 1759 tarihli eserine kadar, hukukçu ve tarihçilerin 1215 ve 1225 metinlerini bir sanmaları ve 1225 metnini kral John'un fermanı olarak bilmeleridir. Bu bakımdan, kral John'un 1215 fermanını Magna Carta olarak kabul ederken, değerlendirmelerde, bugün İngiliz Anayasa hukukunun parçası olan ve büyük etkiler yapmış bulunan fermanın 1225 tarihli olduğunu unutmamak gerekir.

c — Adalet düzeniyle ilgili maddeler,

d — İdarî bozukluk ve suistimallerin önlenmesiyle ilgili maddeler,

e — Yürürlük maddeleri.

a — Fermanın 1. maddesi kiliseye hürriyetlerini bağışlamakta ve ruhanîlerin seçiminde kiliseyi serbest bırakmaktadır. Ancak, çok karışık ve belirsiz bir şekilde kaleme alınmış olan bu madde kiliseye yeni bir hak ve hürriyet getirmemekte, yalnızca önceki kralların ve özellikle John'un kendisinin 1214 tarihli fermanla teyit etmiş bulunduğu hak ve hürriyetlerin bir tekrarı olarak gözükmektedir. Bunun dışında, kilise 22. ve 42. maddelerden yararlanmaktadır. Bunlardan 22. madde kilise mensuplarının mallarına para cezası gibi yollarla el atılmasını kısıtlayarak önlüyor, kilise dolayısıyla bunların sahip oldukları mallara dokunulmazlık tanıyordu. 42. maddeyse herkesin krallık topraklarına girip çıkmakta serbest olduğunu belirtmekle birlikte, bu hükümden özellikle kilise yararlanıyordu. Çünkü bu serbestliğe sahip olmayanlar yalnızca, Clarendon kanunlarıyla krallıktan çıkmaları kralın iznine bağlı olan kilise mensuplarıydı. Ancak fermanın bu hükmünün papalığa büyük bir üstünlük sağladığı görüldüğünden, maddeye 1216, 1217 ve 1225 fermanlarında yer verilmemiş ve böylelikle statülerde görülmediği gibi, büyük etkisi de olmamıştır.

Görüldüğü gibi, kilisenin kazancı pek fazla değildir. Şehirli halkın kazancıysa çok daha azdır. Sözü geçen 42. ve 41. maddeler seyahat hürriyetini tanımaktadır. Ancak, bu zaten var olan bir hürriyetin teyidi olmaktan ileri gidememektedir. 13. maddeyse, şehirlerin «kadim hürriyet ve geleneklerini» teyit ederken, Londra şehrine özel bir yer vermekle baronların tarafını tutmuş olmalarına bir karşılık verilmek istenmektedir. Bunların dışında bir de, 41. madde tüccarlardan fazla vergi alınmasının önüne geçmektedir. Böylece orta sınıfın kazancı da eskiden teyit edilmiş bulunan hak ve hürriyetlerin tekrarından fazla birşey olmamaktadır.

Bunların yanında, hem baronlara hem de bütün topluma yararlı olan bazı maddeler göze çarpmaktadır. 10. ve 11. maddeler Yahudilerin tefecilik yoluyla kendilerine borçlu olan kimselere verdikleri büyük zararları önlemeğe çalışan hükümler koymakta ve «Diğer kimselere olan borçlarda da Yahudilere uygulanan usuller uygula-

nacaktır» hükmüyle, iktisadî ve sosyal bakımdan güçsüz olanlar, küçükler ve çocuklar bir dereceye kadar korunmaktadır. 9. madde de bu konuda kralı kısıtlamaktadır.

33. madde de bütün ırmaklardaki balık ağlarının kaldırılarak, teknelerin geçişini sağladığından, uygulamada ekonomik önemi büyük olan bir hüküm getirmektedir. 35. maddeyse ağırlık ve uzunluk ölçülerinde birlik sağlamakla, bir ekonomik sorunu daha çözmektedir.

b — Fermanın ele aldığı üç ana konudan biri olan, feodal düzene karşı yapılan haksızlıkların düzeltilmesi geniş bir yer tutmakta, fermanda bu konuyla ilgili yirmi madde bulunmaktadır.

2. ve 3. maddeler kralın feodal veraset usulünde haksız ve fazla tazminat almasının önüne geçmekte, 43. madde bunun varisi bulunmadığından veya haciz yoluyla kralın eline geçen topraklarda da uygulanmasını sağlayarak, geçmişte John'un kendine tâbi baronlara yapmış olduğu kötülüklerin tekrarının önüne geçmektedir.

4. ve 5. maddeler küçük varisleri korumakta, kayyumların sustimalini önlemektedir. 6., 7. ve 8. maddeler kralın varisleri ve dulları istediği kimselerle evlendirerek kazanç temin etmesinin önüne geçmekte, dulların miras haklarını tam elde edebilmelerini sağlamaktadır.

37. madde şövalyelik hizmeti borcuna, krala olan borçtan öncelik tanıyarak, kralı feodal düzene uymağa zorluyor, 44. maddeyse baronların tesis ve vakfı olan kiliseleri vesayeti altına alarak sömürmesine engel oluyordu. Kral John 53. maddeyle, fermanı çıkartıncaya kadar haksız olarak vesayetini ele geçirmiş bulunduğu bütün toprak ve tesisleri geri vereceğine söz veriyordu.

Fermanda büyük önem verilen konulardan biri feodal düzenin malî yönü, feodal vergilerin düzenlenmesi işidir. Bu konuda, 12. madde, üç özel durum dışında ve bunlarda bile makûl olmak şartıyla, vergi toplanabilmesi için genel onaylamayı gerekli kılmaktadır. 14. maddeyse genel onaylamayı gerekli kılmaktadır. 14. maddeyse genel onaylamayı verecek olan meclisin toplanma şeklini düzenlemektedir. 15. maddede, kral feodal düzende gelecekte bütün baronların emirlerindeki adamlardan ancak makûl paralar isteyebileceklerini, kendisinin bunu temin edeceğini belirtmektedir. Bu üç madde, özellikle 12. ve 14. maddeler, bazı hukukçular, özellikle onsekiz

ve ondokuzuncu yüzyıl İngiliz hukukçuları tarafından «temsilsiz vergi olmaz» kuralını getiren hükümler olarak nitelendirilmişlerdir (10). Stubbs'a göre bu maddeler «anayasa hukuku bakımından en ilgi çekici olanlarıdır, çünkü vergi koymak hakkının millete ait olduğunu kabul etmekte ve bunun usûlünü göstermektedirler» (11). Sir James Mackintosh'a göreyse «Magna Carta vergi koymak hakkını hürriyetin kalkması durumuna getirmiştir» (12). Bu görüşü kabul etmeyen Bagehot, maddelerin mevcut hürriyetlerin teyidi olmaktan ileri gidemeyeceğini ve sonraki gelişmelerin bir sebebi değil, önceki gelişmelerin bir sonucu olduklarını ileri sürmektedir. Ancak bu maddelerdeki genel onaylamada «temsilsiz vergi olmaz» kuralının ve onayı verecek olan soylular meclisinde parlâmentonun temelini bulduğunu ileri süren bu görüşler (13), bu maddelerin 1216, 1217 ve 1225 fermanlarında yer almadığının iyice anlaşılmasıyla, zamanımızda önemlerini kaybetmiş bulunmaktadır. Magna Carta'dan sonraki yüzyıllarda, her alınan verginin onaylandığı ileri sürülemediği ve gerçek anlamda bir parlâmentonun belirebilmesinin ancak 1265 yılında Simon de Montfort'un topladığı meclisten sonraki gelişmeye bağlı kaldığı anlaşılmıştır (14).

Ayrıca, bu maddelerin gerçekte vergi almak için baronların tek tek onayını almaktan kurtulmak isteyen kurnaz kral John tarafından fermana sokulmuş bulunduğu da iddia edilmiştir (15).

Bugün genellikle, bu maddelerin feodal düzende alınacak vergilerin bir soylular meclisinin onayı olmadan alınamayacağı yolunda anlaşılması gerektiği, parlâmento fikrinin gelişimiyle ve temsilsiz vergi olmaz kuralıyla dolaysız bir ilgisi olmadığı kabul edilmektedir (16).

(10) Bu konuyla ilgili olarak bkz: HOLT, J. C., Magna Carta, London: 163, pp. 286 - 288.

(11) STUBBS, W., *The Constitutional History of England*, London: 1926, p. 573.

(12) BAGEHOT, W., *The English Constitution*, London: 1936 p. 249.

(13) Aynı fikirde AKBAY, M., Prof., *Umumî Amme Hukuku Dersleri*, Ank. 1951, p. 129.

(14) JENNINGS, I., op. cit., pp. 16 - 17. Ayrıca LYON, B., op. cit., pp. 357 - 360.

(15) CROZAT, C., Ord. Prof. Dr., op. cit., p. 225.

(16) LYON, B., op. cit., p. 317. Ayrıca JENNINGS, I., op. cit., p. 16 ve müt. ve HOLT, J. C., op. cit., 286.

16. ve 29. maddelerde şövalyelik hizmeti ve kale bekçiliği borçları dolayısıyla kralın haksız kazançlar sağlamasının önüne geçiliyordu.

26. madde krala bağlı feodal beylerin ölümü halinde mallarına haksız elkoyulmasını engelliyor, 27. madde vasiyetname bırakmadan ölen feodal beyin mirasının kilise denetinde yakınları tarafından paylaşılmasını sağlayarak bir önceki madde hükmünü destekliyordu. 32. maddeyse vatana ihanet gibi suçlar sebebiyle bir kimsenin topraklarına kral el koyduğu zaman bunu 1 yıl 1 gün sonra o kimsenin feodal beyine devretmek zorunda olduğunu belirterek, John'un bu durumlarda toprakları başından itibaren feodal beylere bırakan gelenek ve kanunları hiç olmazsa kısmen tanımasını sağlıyordu.

Yukarıda sıraladığımız maddelerden de anlaşılacağı gibi, baronlar fermanda, kralın bir istibdat yönetimi kurmak için feodal düzene karşı almış olduğu tedbirleri kaldırmak konusuna büyük önem vermekte ve bu amaca erişmek için yeni hürriyetler ve parlamento gibi yeni kuruluşlar yaratmak değil, yalnızca eski feodal gelenek ve hürriyetlerin bütün ayrıntılarıyla belirtilmesini ve teyidini istemektedirler. Fermandaki bazı hükümlerin, bazı yeni hürriyet ve kuruluşları dolayısıyla etkilemiş bulunmasıysa ancak Magna Carta'dan önce başlayan ve süregelen gelişim içinde değerlendirilebilecek bir olaydır.

c — Baronların büyük önem verdikleri ve fermanda en küçük ayrıntılarına kadar belirlenmiş bir konu da adalet düzeninin daha iyi bir duruma sokulmasıdır. Bu kısımdaki maddeler çeşitli zamanlarda büyük tartışmalara yol açmışlar, bazı hukukçular tarafından büyük hukuk ilkelerinin temel taşları, bazıları tarafından da fermanı hazırlayan baronların bencil çabalarının ürünleri olarak tanımlanmışlardır.

Bunlardan 17. ve 24. maddeler, hususî hukuk davalarının büyük bir kısmını kralın yanında gezici olmaktan kurtararak, bu davaların belirli bir yerdeki mahkemede görülmesini sağlamakta ve şerif ile benzeri idare adamlarının bu gibi davalara bakmak yetkisi olmadığını belirtmektedirler. Böylece bu maddeler yargı yetkisinin bağımsız mahkemelerce kullanılması yolunda önemli adımlar olarak gözükmektedirler (17). Ancak fermanı hazırlayan baronların böy-

(17) JENNINGS, I., op. cit., p. 27 ve müt.

le bir amaç gütmedikleri açıkca bellidir. Baronlar 17. maddeyi ancak adaletin dağıtılmasında kolaylık ve ucuzluk sağladığı için kabul etmektedirler, bu hükmün kralın istediği zaman davalarda hüküm vermek hakkını engellemediği açık bir gerçektir. Aslında baronlar II. Henry'nin assize «geçici mahkeme» sisteminden o kadar hoşnut kalmışlardı ki 18. ve 19. maddelerde bazı davalarda bu sistemi destekleyen ve belirleyen kurallar koyuyorlardı. 24. maddenin gerçek amacıysa o zamanlar kralın istibdadına yardımcı olan ve kötü idarenin sembolü durumuna gelmiş bulunan şerife bir darbe indirmekten başka birşey değildi.

34. ve 36. maddelerse kralın mahkeme ilâmlarıyla ilgili idiler. 34. madde bazı toprak anlaşmazlıklarında kralın emirname çıkartmak hakkını kısıtlayarak, feodal beylerin yararına bir hüküm daha getirmekteydi. Bazı hukukçular tarafından, Plantegenet krallarının hukuk alanındaki ilerici davranışlarına karşı çıkan gerici feodal baronların kendi mülkiyet haklarını korumak için fermana koydukları bir hüküm olarak nitelendirilen bu madde, gerçekte baronların bazı usûl hükümleri sebebiyle kendilerinin feodal düzende belirli olan bir haklarını kaybetmek istememeleri sonucu ortaya çıkmış olarak gözükmektedir (18).

36. madde «writ de odio et atia» hayat ve vücudu ilgilendiren konularda verilecek ilâmların herkese parasız verileceğini ve hiçbir zaman reddedilemeyeceğini belirtmektedir. O zaman haksız olarak savaşa çağırılan kimseleri koruyan ve haksız hapsolünmüş kimselerin serbest bırakılmalarını sağlayan bu madde, özellikle onyedinci yüzyıl İngiliz hukukçuları tarafından habeas corpus'un ve kişi güvenliğinin temeli olarak tanımlanmıştır. Ancak habeas corpus'a gerçek değerini sağlayan özelliği, tutuklanmış bir kimsenin tutuklanma sebebinin kanuna uygunluğunu araştırmak, tutuklama kanuna uygun değilse kişiye hürriyetini geri vermek, uygunsa kefaletle serbest bırakılabilmesini sağlamasıdır. Bu anlamıyla habeas corpus ise ancak Magna Carta'nın 39. maddesinin etkisi altında kalmıştır denebilir.

Fermanın en ünlü ve üstünde en çok tartışılmış maddesi olan 39. maddeyse «Eşitlerinin kanunî bir hükmü veya bir memleket kanunu olmadan hiçbir hür kişi tevkif veya hapis edilemeyecek, haklarından ve mallarından mahrum bırakılamayacak, kanun dışı edi-

(18) LYON, B., op. cit., p. 318.

lemeyecek, sürülemez, herhangi başka bir şekilde kötü muameleyle maruz bırakılamayacaktır. Hiçbir hür kişiye zor kullanmayacağız ve başkalarının zor kullanmasını istemeyeceğiz.» hükmünü koymaktadır. «Hak ve adaleti kimseye satmayacağız, reddetmeyeceğiz ve geciktirmeyeceğiz.» hükmünü getiren 40. maddeyle birlikte bu madde Kral Henry'nin fermanının 29. maddesi olarak statüleri geçmiş ve yalnız İngiltere değil, dünya çapında etkiler yapan önemli bir temel taşı olmuştur. Özellikle onyedinci yüzyılda İngiliz hukukçularının bu maddeyi Stuart'ların istibdadına karşı bir kalkan olarak kullanmak istemeleri sonucunda vardıkları romantik yorumla maddedeki «hür kişi» deyimini bütün İngiliz vatandaşları karşılığı kabul edilmiş, diğer taraftan «per legale iudicium parium suorum/eşitlerinin kanunî bir hükmü» deyimini de herkesin kendi eşiti tarafından yargılanacağı şeklinde anlaşıldığından, madde «herkesin eşiti olan» jüri tarafından yargılama usûlünün temeli olarak yorumlanmıştır. Oysa jüri sistemi ancak 1215 yılında Lateran Konsesinin işkenceyi yasaklamasından sonra gelişebilmiş ve ceza davalarında jüri, III. Henry zamanında da görülmekle birlikte, ancak III. Edward devrinde ayrı bir kişilik kazanabilmiştir (19). «Hür kişi» deyiminin herkesi içine alacak şekilde yorumlanması sonucundaysa maddenin «due process of law/kanunlara uygunluk» kuralını getirdiği, herkesin kanun karşısında eşit olduğu ilkesini belirlediği ileri sürülmüştür. Gerçekte, baronların yalnızca kendilerini John'un keyfî davranışlarından korumak amacıyla cezaların bir mahkeme hükmü olmadan infazını önleyen kurallar getirmek istedikleri anlaşılmaktadır. «Eşitleri» deyiminden baronların yalnızca feodal düzende kendi eşitleri olan baronları anladıkları şüphesizdir, zamanın diğer hür kimselerinin de bu hükümden yararlanacaklarının düşünülmesi bu gerçeği değiştirmez. Maddenin koruma amaç edindiği toplum sınıfının feodal aristokrasi olduğu açıkça belirlidir. Bu bakımdan maddede herkesin kanun karşısında eşitliği ilkesinin belirli bir temelini aramamak ve McKechnie'nin belirttiği gibi, jüri sistemini de Magna Cartaya sokarak «affedilemeyecek bir tarih yanlışlığına» düşmemek gerekir (20).

Bütün bunlara rağmen, 39. maddenin özü bakımından, habeas

(19) JENNINGS, I., op. cit., p. 28. MAITLAND, F., op. cit., opp. 204 - 213.

(20) Bu konuda Bkz. MIKECHNIE, W. S., Magna Carta, Glasgow: 1914.

corpus ve «duo process of law - kanunlara uygunluk» ilkelerinin başlangıç noktası olduğu genellikle kabul edilen bir gerçektir. Davaların kralın isteğine göre değil, kanunlara uygun olarak hükme bağlanacağına belirtilmesi çok önemli bir başlangıç olmuştur. 39. madde bir yandan III. Edward zamanında kabul edilen bir statü (21) aracılığıyla bütün Anglo-sakson hukukunu etkileyen kanuna uygunluk ilkesini doğururken, diğer yandan 1679 yılında kabul edilen habeas corpus act yoluyla kanunsuz tutuklanmayı önlemekte ve herşeye rağmen kişi güvenliğinin temel taşı durumuna gelmektedir.

Bu önemli maddelerle ilgili olarak, fermanın 52. ve 55. maddelerinde, kral John daha önce kanunsuz olarak ele geçirmiş bulunduğu bütün toprak, şato, hürriyet ve hakları, kanuna ve geleneklere aykırı olarak toplamış olduğu bütün vergi ve cezaları geri vereceğine söz vermekteydi.

Kral ayrıca 56. ve 57. maddelerde Galliler, 59. maddeyse İskoç kralı ve yakınlarına yapılan haksızlıkları gidermeğe, bunları memleketlerin kanunlarına uygun şekilde yerine getirmeğe söz veriyordu.

38. ve 54. maddelerse kişilerin haksız ithamlarla mahkeme huzuruna çıkarılmasını ve rahatsız edilmesini önüyorlardı. 38. madde inanılır şahit olmadan hiçbir memurun bir kimseyi mahkeme huzuruna çıkaramayacağı, 54. maddeyse kimsenin «kocasının öldürülmüş olması dışında» bir kadının şikâyeti üzerine tevkif veya hapsedilemeyeceği kuralını koymaktaydı.

20. ve 21. maddelerde de kralın koyduğu keyfî vergilerle yaptığı baskının önüne geçilmek istenmiş, verilen cezanın suça uygun olması, çevrenin tanınmış kişileri tarafından kararlaştırılması ve yaşamağa engel olacak kadar ağır olmaması kuralları kabul edilmiştir. 20. maddedeki hakların köylülere ve serflere bile tanınmış olması bazı hukukçu ve tarihçiler tarafından baronların fermanı bütün millet adına almış bulduklarına bir delil olarak gösterilmiş, bazıları tarafından da bu durum serflere fazla zarar verilmesinin baronlara da ekonomik zararlar verecek olmasıyla açıklanmak istenmiştir.

(21) 1354 tarihli bu önemli statü hakkında bkz. JENNINGS, I., op. cit., p. 17 ve müt. ve karşılaştırınız: ABD Anayasası, 5 ve 14 numaralı ekler.

d — Baronların, kralın idarî alandaki yolsuzluklarının önüne geçmek için alınacak tedbirlere fermanla oldukça geniş yer verdikleri görülür. 25. maddede kralın şehirlere ait otlaklardan iltizam bedeli olarak kirâların arttırılamayacağı belirtiliyordu. 23., 28., 30. ve 31. maddelerdeyse kralın avlanmasına yardımcı olmak bahanesiyle hiçbir kimsenin veya topluluğun köprüler inşa etmeğe zorlanamayacağı belirtilmekte, memurların kimseden bedelsiz veya rızası olmadan birşey alamayacağı belirtilerek, rüşvet ve yolsuzlukların önüne geçilmeğe çalışılıyordu. Bu konuda 45. madde yalnızca memleketin kanunlarını bilen ve bunlara uyacak kimselerin memur olabileceği kuralını koyuyor ve kral John'un adet haline getirdiği yabancı gözdelerin önemli görevlere tayinini önlüyordu. Gerçekten 50. madde bu gözdelerden bazılarının yerlerinden alındıklarını, adlarını belirterek, bildiriyor, 51. maddeyse kral, barış sağlanınca bütün bu zararlı yabancı kişileri yurt dışına atacağına söz veriyordu.

44., 47. ve 48. maddeler John'un haksız olarak krallık ormanı haline getirdiği toprakları geri vermesini, büyük yolsuzluklara yol açmış bulunan orman idare örgütünü düzeltmesi ve orman kanunlarında reform yapması imkânını sağlıyorlardı.

49. ve 58. maddeler, John'un büyük bir ustalıkla kullandığı bir baskı metodunu önlüyor, sadakat teminatı olarak baronlardan almış bulunduğu bütün rehineleri, fermanları ve Gal Prensi Llewelyn'i geri vermek zorunluğunu krala yüklüyordu.

e — Yukarıda görüldüğü gibi fermanla yeni hak ve hürriyetler betirmek, ilkeler koymak değil, belirli konularda düzeltmeler yapmak, yasaklar koymak ve bunları bütün ayrıntılarıyla belirterek krala teyit ettirmek amacını güden baronlar bunları 59 maddede (22) belirttikten sonra, son dört maddede bu hükümlerin nasıl yürütüleceğini tayin etmek ve bir müeyyide koymak gereğini de yerine getirmişlerdir.

60. madde, Magna Carta'yı hazırlayan baronların bütün millet için hareket ettiklerini savunanların görüşünü oldukça güçlendiren bir maddedir. Burada kral önceki hükümlere kendisinin uyacağına söz vermekte, baronların da kendi adamlarıyla olan ilişkilerinde bunlara uymalarını istemektedir. Bazı hukukçular bunu, baronla-

(22) Burada, fermanın maddelerinin numaralanmış olmadığını, yalnızca ayrılmış bulduklarını belirtmek isteriz.

rın bütün İngilizler için çalıştıklarına örnek olarak gösterirken, bazıları bu madde kapsamına yalnız büyük ve küçük feodal aristokrasinin girdiğini söylemekte, bazılarıysa bu hükmü baronların krala karşı birleşmek gereğini duydukları halka verdikleri bir taviz olarak nitelendirmektedirler.

62. maddede kral, baronlara karşı hiçbir kin beslemediğini açıkladıktan sonra bu başkaldırma sırasında işlenen bütün suçları affettiğini bildiriyor ve 63. maddede fermanın belirtilen şahitler önünde baronlar ve kral tarafından mühür basılarak yürürlüğe girdiği belirtiliyordu.

Fermanın müeyyidesi 61. maddede yer almaktadır. Ferman hükümlerinin uygulanmasından çıkacak bütün anlaşmazlıkları baronların kendi aralarından seçecekleri yirmibeş kişilik bir kurul karara bağlayacaktır. Eğer John bir hükme aykırı hareket ederse, bunun kurulun dört üyesi tarafından kurula getirilmesi ve kurul kararının bildirilmesinden başlayarak kırk gün içinde kral durumu düzeltmezse baronların başkaldırmak ve zorla düzeni sağlamak hakları geri gelecektir.

IV — Nitelikleri ve Değeri :

Büyük önemini ve canlılığını uzun bir süre korumağı başarabilmiş olan Magna Carta'nın hukukî (23) ve sosyal nitelikleri, değeri

(23) Magna Carta'nın hukukî niteliği konusunda ileri sürülen değişik görüşler üçe ayrılabilir. Birinci görüşe göre Magna Carta kralın tek taraflı bir tasarrufu, bir fermanıdır. Özellikle fermanın çıkarıldığı çağda İngiltere'de yasama yetkisi bütünüyle krala aittir ve zaten İngiltere'de devlet hukukî bir nitelik taşımaz. Bu bakımdan Magna Carta kralın bir bağışı, bir fermanıdır. İkinci görüşe göre Magna Carta bir pakt, bir muahede niteliğindedir. Bu yorum özellikle fermanın milletin bütünü tarafından alınmış olduğunu savunan liberal - romantik İngiliz hukukçu ve tarihçileri tarafından ileri sürülmüştür. Bunlardan Stubbs'a göre «Büyük Ferman, bir kral fermanı biçiminde hazırlanmış olmakla birlikte, gerçekte kralla tebası arasında bir muahededir... muahedelerde olağan olan müeyyide hükmünü taşımaktadır... bu büyük kapitülasyonda diğer taraf gerçekte halktır. «Bkz: STUBBS, W., *The Constitutional History of England*, Oxford: 1926, pp. 569 - 570. Battaglia'ya göre de ferman feodal düzende çok rastlanan «baronlarla kral arasında münakit yeminli anlaşmalardan biridir.» Bkz: CROZAT, C., Ord. Prof. Dr., op. cit., p. 227. Üçüncü bir görüşe göre

hakkında tartışmalara yol açan değişik yorumlar yapılmıştır.

Kral John'un mührünü fermana koyduğu 1215 yılından sonraki iki yüzyıl boyunca, Magna Carta'nın çeşitli alanlarda etkili olduğu görülür. Ferman bir yandan mahkemelerde yapılan atıflarla hususî hukukun gelişiminde önemli bir temel taşı anlamını kazanırken, diğer yanda kralların teyit etmeleri yoluyla hukukun üstünlüğü ilkesinin yerleşmesini sağlıyor ve baronların kral imtiyazlarını kısıtlama çabalarına yardımcı oluyordu. Bu yüzyıllar boyunca uygulamanın gerektirdiği incelemelerin yapıldığı söylenemez. Magna Carta hakkında bu süre içinde yorum yapılmamış, genel ilkeleri incelenmemiştir. Daha sonra Tudor hanedanının baskısı altındaysa ferman bütünüyle unutulmuştur.

Ancak, onsekizinci yüzyıl İngiltere'sinde, Stuart'ların devlet iktidarının kaynağını ilâhî hukukta bulan ve krala sonsuz imtiyazlar sağlayan fikirleri karşısında direnen hukukçuların ve özellikle liberallerin elinde Magna Carta bir hürriyet bayrağı niteliğini kazanmıştır. Bu bayrağın renkleri toplumun o zamanki ihtiyaçlarına uygun olarak boyanmış, Magna Carta Sir Edward Coke ve onu izleyenler tarafından, İngiltere'yi kralların baskısından kurtararak kişi hak ve hürriyetlerini ilân eden, hukuk devletini kuran bildiri olarak tanımlanmıştır. Bu liberal ve romantik yoruma göre, ferman hukukun üstünlüğü ilkesini getirmekte ve kralın yetkileri milletin iradesi tarafından kısıtlanmaktadır. Ayrıca, ferman parlâmentoyu kurmakta «m. 14», temsilsiz vergi olmayacağı «m. 12 ve 14», bütün İngiliz vatandaşlarının ancak kanunî usullere uygun olarak cezalandırabileceği ve jüri tarafından muhakeme edilebileceği «m. 39» kurallarını getirmekte, mal ve can güvenliğini açık ve belirli olarak sağlamaktadır «m. 39 ve 36».

Böylece, oldukça yanlış yorumlara ve eksik bilgiye dayanan bu tanımlama Magna Carta'ya İngiltere'yi, Anglo-Sakson dünyasını ve hemen bütün dünyayı etkileyen tarihî bir belge anlamını kazan-

de Magna Carta kendine özgü nitelikte bir sözleşmedir. Bu görüşe katılanlardan Calmette'e göre «kraliyete tahmil ve kabul ettirilmiş bulunan bu muamele, tek taraflı bir muahede» niteliğindedir. Glasson'a göre de Magna Carta şeklen ferman olarak gözükmekteyse de bir ferman sayılamayacağı gibi, iki devlet veya millet arasında yapılmış olmadığından bir muahede de değildir. Büyük ferman hususî karakteri haiz bir mukavele olarak karşılanmalıdır. Bu görüşler hakkında daha geniş bilgi için bkz.: Ibid, pp. 226 - 227.

dırmış oldu. Coke'un yorumu, onsekizinci ve özellikle liberal - romantik akımın İngiltere'de güç kazandığı ondokuzuncu yüzyıllarda büyük bir çoğunluk tarafından benimsendi ve desteklendi.

Magna Carta, büyük hukukçu Blackstone'a göre «İngiliz hürriyetlerinin en önemli kalesi,» William Pitt'e göreyse «Anayasa düzeninin İncili» idi. Ondokuzuncu yüzyılın tanınmış hukuk tarihçilerinden Stubbs'a göre fermana «Baronlar halkın bütününün haklarını, krala olduğu kadar kendilerine karşı da kabul ve teyit etmektedirler... soyluların hakları yanında, halkın da hakları madde madde sayılmaktadır... Öncelikle şövalye veya baronu ilgilendirdiği için pasit hür halkın haklarını belirtmeyen her maddeye ek bir madde bu hakkı belirlemektedir ve bütün hakları fermanın ana bölümü sonundaki geniş maddeyle (24) kendisine sağlanmaktadır... baronların istekleri kendilerine bencil bir şekilde imtiyaz sağlamak değildir... Büyük Ferman milletin millet olarak kendisini tanıdıktan sonra başardığı ilk büyük harekettir» (25). Ondokuzuncu yüzyılda Hallam, Green ve Greasy gibi tarihçi ve hukukçuların bu fikirlere katıldıkları görülmektedir. Bunlardan Creasy'ye göre, serflerin bile hür kişi olmak niteliğini kazanabilecekleri gözönüne alınırsa, ferman «Bütün hür kişilerin haklarını sağlamakla, gerçekte ülkede bulunan herkesin haklarını sağlamaktadır» (26). Creasy ayrıca fermanın maddelerinin üçte birinin halk için teminat ve vaadlerle dolu olduğunu belirterek, bunu baronların kendileri için hareket etmemiş olduklarının delili saymakta ve böylece Guizot'nun fikrine katılmaktadır (27).

Bu görüşün daha ondokuzuncu yüzyılın başında Bagehot gibi (28) yazarlarca belirli konularda ılımlı bir şekilde eleştirildiği ve ondokuzuncu yüzyılın sonunda İngiltere'de Magna Carta'yı çok değişik bir şekilde yorumlayan bir akımın geliştiği görülür. Magna Carta'nın liberal - romantik yorumuna karşı çıkan bu akım, bu yorumu bir «Magna Carta efsanesi» olarak tanımlamıştır. Blackstone'dan başlayarak Magna Carta'nın gerçek metninin incelenmesi ve

(24) Bkz. Magna Carta m' 60.

(25) STUBBS, W., op. cit., pp. 570 - 571.

(26) CREASY, E., *History of the English Constitution*, Lon: 1886, p. 129.

(27) Ibid., p. 128.

(28) BAGEHOT, W., op. cit. p. 248. Bagehot'a göre Magna Carta eski ile yeninin karışımıdır, daha önce varolan hak ve hürriyetlerin teyididir, yeni bir hak ve hürriyet getirmemektedir.

bunun «ilmî ekol» e mensup tarihçiler tarafından değerlendirilmesi sonucunda varılan bu tanımlamaya göre Magna Carta feodal düzeni sürdürmeği amaç edinen gericilerin elde ettikleri bir belgedir. Baronlar, siyasal hürriyetleri kraldan koparan, hukuk devletini kuran, haksız vergileri önleyen kahramanlar değil, yalnızca Plantegenet kurallarının kurduğu ilerici düzeni yıkararak, I. Henry'nin zamandaki feodal düzene dönmek isteyen bencil gericilerdir. Bu görüşü savunanlardan Petit - Dutailis'e göre, «Ondördüncü madde, gafil avlanan baronlardan zorla istihsal edilmiş bir mahiyet arzulemektedir» (29). Böylece baronlar temsilsiz vergi olmaz kuralını koymak amacını gütmedikleri gibi, ünlü 39. maddedeki «eşitlerinin kanunî hükmü» deyişini de baronların yalnız kendilerini düşünerek koydukları bir deyimdir ve yalnızca baronlarla toplumdaki durumları eş olan diğer feodal baronlara yargı hakkı tanıyan gericici bir hükümden başka birşey değildir. Bu deyimlere ve maddelere kazandırılan değişik anlamlar bir Magna Carta efsanesi (30) yaratmıştır. Jenks'e göre «1215 fermanının, düşünüşleri feodal ufkun sınırları içinde çevrili bulunan bir insan topluluğunun eseri olduğu açıkça bellidir» (31).

Efsane görüşünü belirli bir biçimde ortaya koyan Profesör Wiseman'a göre, «Her sistem bir siyasî kültür çevresinde, politikaya verilen belirli yönelimler çerçevesinde işler. Bazı siyasî kültürler diğerlerine nazaran, hiç değilse kısmen, daha resmîleştirilmiş (formalize edilmiş), daha bilinçli ve sistemli olarak geliştirilmiştir. Bunların bir ideoloji kalıbına sokulmasına çalışılır. Bir ideolojinin incelik ve dernelik arzeden yönü siyasî élite (seçkin zümre) tarafından geliştirilir ve ancak gene onun tarafından anlaşılabilir. Daha az rasyonel ve daha çok hissî olan kitleler üzerinde tesir yaratabilmek için ideoloji basitleştirilir ve sloganlar halinde ifade edilir. Bu ameliyede başvurulan usullerden biri de efsânelerin yaratılması ve bunların halka mâledilmesidir» (32).

(29) CROZAT, C., Ord. prof. Dr., op. cit., p. 225.

(30) JENKS, «The Myth of Magna Carta», Ind. Review: 1904, p. 260 ve RADIN, M., «The Myth of Magna Carta», Harvard Law Review LX: 1947.

(31) JENKS, *The State and the Nation*, Lon: 1928, p. 163.

(32) WISEMAN, H. V., Prof., «The Myth Of Magna Carta», Ankara Hukuk Fakültesi 40. Yıl Armağanı, Ankara: 1966, pp. 455, 463 (çev. Prof. Dr. Münci Kapani).

(33) loc, cit., p. 466.

İşte Magna Carta bu anlamda bir efsanedir, «zamanın tek ve eşsiz vesikası değildir... Magna Carta ile diğer beratlar arasındaki fark muhtevalarında değil, fakat tarihin daha sonraki devirlerinde bunlardan faydalanış ölçülerindedir» (33). Onyedinci yüzyılın efsane yaratan romantik yorumlarında «öyle nakiller vardır ki, Runnymede mevkiinde Krala Magna Carta'yı imzalatmış olan baronlar bunları görebilmiş ve manasını anlayabilmiş olsalardı muhakkak ki hayretler içinde kalırlardı» (34).

V — Sonuç: Gerçek Değeri :

Hangi görüş kabul edilirse edilsin, Magna Carta'nın önemi tartışılmayacak bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır. Bu gerçeği çağdaş hukukçu ve tarihçilerin büyük bir çoğunluğu kabul etmektedir (35). Magna Carta'nın çağdaş bir değerlendirilmesi yapılırken göz önünde tutulması gereken en önemli nokta bu fermanın yapıldığı zamanın toplum şartlarıdır. Fermanın alındığı 1215 yılı İngilteresi feodal düzenin hüküm sürdüğü ortaçağda yaşamaktadır. Bu feodal düzenin insanlarından çağdaş anlamda bir hürriyet fermanı beklemek en azından onların böyle bir ferman aldığını ileri süren onyedinci yüzyıl liberallerinin düştükleri yanlış düşümedir. Ferman bütün hür İngilizleri amaç edinmekten uzaktır ve en başta baronları ilgilendirmektir. Büyük bir çoğunluk olan köleler (serfler) için hiçbir hak tanınmadığı gibi, diğer sınıflara tanınan hak ve hürriyetler de baronlarca bilinçsiz olarak ve ancak kendileriyle ilgili olduğu ölçüde alınmış olarak gözükmektedirler.

Bugün artık tartışmasız kabul edilmektedir ki, fermanın «temsilsiz vergi olmaz» kuralı, jüri sistemi ve parlâmentonun gelişimiyle hiçbir ilgisi olmamış, habeas corpus, kanun karşısında eşitlik ve kanuna uygunluk gibi önemli hukuk ilkelerinin gelişimindeyse ancak dolaylı etkileri olmuştur. Dolaysız olarak fermanın en büyük etkisi, bütünüyle kralın yetkilerini kısıtlayan bir anlam taşıması, böylece hukukun üstünlüğü ilkesini kabul ettirmesi olarak gö-

(34) loc. cit., p. 470.

(35) Bkz: JENNINGS, I., op. cit., pp. 42 - 44; MAITLAND, F., *The Constitutional History of England*, Lon: 1911, p. 14; LYON, B., op. cit., pp. 321 - 324.

zükmetedir ki, bu ilke de Normanlarla birlikte gelişen bir fikrin sonucu olmaktadır (36).

Ancak, Holt'un da belirttiği gibi, fermanın baronların çıkarları için elde edilmiş olduğunun veya zamanla değişen belirli bir toplum düzeninin ürünü olduğunu ispatlamak, Magna Carta'nın değerini azaltamaz. «Daha sonraki kuşaklar toplumun ne olduğu ve kim tarafından temsil edilmesi gerektiği konusunda değişik düşünmüş olabilirler, ama toplumun koyduğu kanunlara toplumu yönetenin uyması gerekliliği konusunda hiçbir zaman şüphe duymamışlardır» (37).

Bu değerlendirmeler bizi şu sonuca götürmektedir: Magna Carta ancak bir toplum gelişiminin sonucunda ortaya çıkan ilkeleri, hak ve hürriyetleri belirleyen, şekillendiren ve teyit eden bir belgedir ve o toplumun daha sonraki gelişimine ayak uydurabilen bir belge olarak değer kazanmıştır. Bu fermanı Magna Carta yapan özellik ne fermana ihdas olunduğu ileri sürülen hak ve hürriyetler, ne de ona taşımadığı değerleri veren bir efsanedir, yalnızca toplumun gelişimi ve sokaktaki İngilizin hukuk anlayışıdır (38). Magna Carta'nın üstünlüğü bu gelişime uyabilecek genellik, esneklik ve canlılığa sahip bulunmasıdır.

Günümüzde Magna Carta dört ayrı açıdan önemini ve canlılığını korumaktadır (39) :

i — Bugün bütün dünyada önem kazanmış bulunan «hukukun üstünlüğü» ilkesinin öncüsü olarak görünmektedir. Daha önce belirttiğimiz gibi, Magna Carta bu ilkeyi belirlememiş, ancak gelişen hak ve hürriyetlere uygun olarak her konuda kralın yetkilerini bütün ayrıntılarıyla tesbit etmiş, böylece kralın kanuna uygun hareket etmesi zorunluğu ortaya çıkmış ve hukukun üstünlüğü fikri gelişmiştir.

ii — Anayasa düzeninde ve hususî hukuk alanında büyük önem kazanan ilkelerin temel taşı olmuştur. Bu amacı gütmeyeceği halde,

(36) OKANDAN, R.G., Prof. Dr., «İngiltere ve şimalî Amerikada Devletin pozitif inkişafı», İHFM, CXIX, sayı 1 - 2, 1952.

(37) HOLT, J. C., op. cit., p. 292.

(38) Bu konuda Bkz: JENNINGS, I., *The Queen's Government*, London: 1964, pp. 9 - 10.

(39) Bkz: JENNINGS, I., *Magna Carta*, London: 1965, p. 16 passim.

Magna Carta 17. ve 24. maddeleriyle yargı kuvvetinin bağımsızlığını sağlayan gelişmelere yol açmış, 39. maddenin yanlış anlaşılması ve yorumlanmasıyla da jüri sisteminin iyice yerleşmesinde bir dereceye kadar etkili olmuş, onyedinci yüzyıl hukukçularının sandıkları gibi 36. madde dolayısıyla değilse bile 39. maddenin genel anlamı dolayısıyla da can ve mal güvenliği konusunda kişi güvenliğinin gelişimine büyük etki yapmıştır.

iii — İngiltere'de parlâmento'nun gelişimi ve böylece siyasal hakların korunması konusunda, dolaylı da olsa, etkileri görülmüştür. 1628 yılında Haklar İstidası'nın kral tarafından kabuluyla sonuçlanan ünlü Darnel davasında örnek gösterilmiş ve büyük tartışmalara yol açmış, daha sonra Star Chamber (Yıldızlar kamarası) ve kral konseyinin soruşturma yetkisinin kaldırılmasında, 1689 Haklar Layihasında, 1701 tarihli Tacın İntikali Kanununda büyük payı olmuş, parlâmentonun gelişimine yardımcı olmuştur.

iv — Magna Carta'nın bütün dünyadaki Anayasa ve İnsan Hakları bildirilerinde etkileri görülmüştür. Fransa'da 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi, kişi hak ve hürriyetleriyle ilgili ilkeleri ortaya koyan John Locke dolayısıyla Magna Carta'nın etkisinde kalırken, Amerika Birleşik Devletlerinde Virginia Haklar Bildirisi ve Anayasanın, hem hukuk uygulaması hem de Locke'un yardımıyla Magna Carta'dan yararlandığı görülür (40).

Çağımızda Magna Carta'nın canlılığının en büyük delilleri olan hükümler birçok ülkenin anayasalarını ve bu arada Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Beyannamesini zenginleştirmektedir (41).

(40) Jellinek ABD bildirilerinin Magna Cartanın etkisinde kalmadığı sonucuna varmaktadır. Bkz: CROZAT, C., Ord. Prof. Dr., op. cit., pp. 233-234.

(41) Bkz: Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi m. 3, 7, 9 ve 10. Ayrıca ABD anayasası ek 5 ve TC 1961 anayasası m. 30. Anayasalarımızla ilgi konusunda bkz: OKANDAN, R.G. Ord. Prof. Dr. «1215 Büyük Hürriyet Fermanı», İHFM, C. XXXI, sayı 1 - 4, 1965, pp. 6 - 7.

BİBLİYOGRAFYA

- ADAMMS and STEPHENS, *Select Documents*, New York: 1901.
- AKIN, F. İlhan, Doç. Dr., *Temel Hak ve Özgürlükler*, İstanbul: 1964.
- AKBAY, M., Prof., *Umumî Amme Hukuku Dersleri*, Ankara: 1951.
- BAGEHOT, W., *The English Constitution*, London: 1936.
- CREASY, E., *History Of The English Constitution*, London: 1911.
- CROZAT, C., Ord. Prof. Dr., *Amme Hukuku Dersleri*, İstanbul: 1944.
- DARESTE, F., *Esas Teşkilât Kanunları*, Ankara: 1933, çev: Prof. Dr. E. Menemencioglu.
- HOLT, J. C., *Magna Carta*, London: 1965.
- JENKS, E., *The State And The Nation*, London: 1928.
- JENNINGS, Sir Ivor, *The Queen's Government*, London: 1964.
- Magna Carta And Its Influence In The World Today*, London: 1965.
- LYON, B., *A Constitutional And Legal History Of Medieval England*, New York: 1960.
- MAITLAND, F., *The Constitutional History Of England*, London: 1911.
- MCKECHNIE, W. S., *Magna Carta*, Glasgow: 1914.
- OKANDAN, R. G., Ord. Prof. Dr., *Umumî Amme Hukuku*, İstanbul: 1966.
- POWICKE, F. M., *Stephen Langton*, Oxford: 1928.
- SAVCI, B., Doç. Dr., *İnsan Hakları*, Anhara: 1953.
- STUBBS, W., *The Constitutional History Of England*, London: 1926.
- Select Charters*, Oxford: 1888.

Makaleler :

- GİRİTLİ, İsmet, Prof. Dr., «750. Yıldönümünde: Magna Carta», Milliyet: 30 Mayıs 1965.
- JENKS, E., «The Myth Of Magna Carta», *Independent Review*; 1904.
- OKANDAN, R. G., Prof. Dr., «İngiltere ve şimalî Amerikada Devletin pozitif inkişafı», İHFM, C. XIX, sayı 1 - 2, 1953.
- «1215 Büyük Hürriyet Fermanı», İHFM, C. XXXI, sayı 1 - 4, 1965.
- RADIN, M., «The Myth Of Magna Carta», *Harvard Law Review*, LX: 1947.
- WISEMAN, H. V., Prof., «The Myth Of Magna Carta», Ankara Hukuk Fakültesi 40. Yıl Armağanı, Ankara: 1966. (Çev: Prof. Dr. Münci Kapani).